

**ВИПУСКНИЦЯ «ЛЬВІВСЬКОЇ ПОЛІТЕХНІКИ»
СТЕФАНІЯ ГЕБУС-БАРАНЕЦЬКА:
ТВОРЧІСТЬ В ЦАРИНІ КНИЖКОВОЇ ГРАФІКИ**

Людмила НАЙДА,
завідувачка відділу
Науково-технічної бібліотеки,
Національний університет
«Львівська політехніка»
liudmyla.v.nayda@lpnu.ua

Анотація. Представлено творчість випускниці Львівської політехніки Стефанії Гебус-Баранецької в галузі книжкової графіки – екслібриси та художні вітальні листівки. Висвітлено цікаві фрагменти її біографії, мистецької та педагогічної діяльності.

Ключові слова: *Стефанія Гебус-Баранецька, Львівська політехніка, графіка, екслібрис, листівка, виставка.*

Визнання та славу навчального закладу творять його випускники. Імена одних є достатньо відомі, а постаті інших – потребують дослідження і представлення широкому загалу. В поле нашої зацікавленості потрапило ім'я художниці Стефанії Гебус-Баранецької, яка стала відомою не тільки завдяки своїм графічним роботам у техніці деревориту, а й гравюрам – книжковим знакам і художнім листівкам.

Дослідник творчості Гебус-Баранецької Андрій В'юник зазначає, що Стефанія Мефодіївна була не лише відомою майстринею екслібрисів, але й палкою ентузіасткою цього виду мистецтва. Любов до нього вона прищепила своїм учням, будучи викладачем Львівського художнього училища, а потім Інституту прикладного і декоративного мистецтва. Вона мала багато послідовників серед молодих графіків. Її учні – Ганна Давидович, Маргарита Старовойт, Іван Плєсканко, Сузанна Сабан

та ін. стали відомими екслібрисами [3]. Дрогобицький краєзнавець і колекціонер Петро Сов'як у статті "Львівський екслібрис радянської доби" пише про те, що у радянський час екслібрис як жанр був під забороною, а митці перебували під пильним ідеологічним оком. Та незважаючи на всі заборони, у Львові працювало багато митців гравюри малих форм. Серед них і Стефанія Гебус-Баранецька [10].

Екслібриси займали значне місце у її творчості. Перші свої книжкові знаки вона почала створювати ще у 30-х роках ХХ ст. і повернулася до цієї роботи вже у 60-х. У її доробку близько 300 екслібрисів. Ці мініатюри ставали прикрасою книги. Власники книг замовляли іноді несподівані сюжети, але художниця успішно з цим справлялась. Її екслібриси прикрашали книги відомих постатей в галузі науки, історії, культури та мистецтва: доктора історичних наук Івана Крип'якевича, художників Олени Кульчицької, Зеновія Кецало, оперної співачки Володимири Чайки, художниці і мистецтвознавиці Христини Саноцької, а також мовознавця і художника Степана Криворучка. До речі, його художні роботи, особисто подаровані Науково-технічній бібліотеці НУ "Львівська політехніка", прикрашають читальний зал.

Серед тих, для кого були виготовлені книжкові знаки – особи, життя яких пов'язано з Львівською політехнікою: Ян Казімеж Ольпінський – польський живописець, викладач у 30-х роках ХХ ст.; Александр Косіба – польський геофізик, колишній студент; Юрій Величко – науковець-радіотехнік; інженер Роман Базилевич – сьогодні відомий вчений в галузі комп'ютерних наук, і низка інших [3]. Гебус-Баранецька створювала екслібриси, в яких з теплотою змальовувала дитячий світ. Вони прикрасили книги Лесі Живко. Цікаво, що й для свого сина – Юрчика Баранецького виготовила екслібрис.

У своїх оригінальних художніх роботах вона вдало відображала характер, риси чи елементи діяльності книголюба. У її книжкових знаках, як і у всіх графічних роботах, відчувається вплив народного декоративного мистецтва та орнаменту, адже народні мотиви для неї були дуже близькими. Виконуючи їх, вона почувала себе впевнено і вільно. На одних книжкових знаках є рослинний орнамент з використанням птахів та різного виду звірів (для Володимири Чайки, Стефана Таранушенка), на інших – народні вироби, переважно кераміка: вази, тарілки, свічники (для Христини Саноцької, Лесі Вітрук). Є екслібриси у яких повторюються одні і ті ж символи. Так, для прикладу: екслібриси медичних працівників містять емблеми із зображенням чаші і змії, для інших книголюбів цим символом є книга і перо (для Лукії Гумецької).

Крім символів, Стефанія Гебус-Баранецька у своїх екслібрисах використовувала різні сюжети: історичні, побутові, пейзажні (для Андрія Попова, Володимира Грабовецького). Про два екслібриси з козацькими сюжетами, виконані для Івана Крип'якевича, згадує Петро Сов'як у статті "Львівський екслібрис радянської доби" [10].

У техніці кольорового лінориту виконані також вітальні різдвяні листівки. Художніми листівками, як і екслібрисами, Стефанія Гебус-Баранецька почала займатися ще у 30-х роках, й активно працювала над їх створенням вже у 60-х роках ХХ ст. Виконувала вона цю роботу вручну і в невеликій кількості. В продаж вони не поступали, а надсилались друзям і знайомим. Деякі з таких листівок були надіслані киявському художнику Миколі Сліпченку. Їх виконання теж припадає на 1960–70 рр. На них зображені гілочки ялини, свічки, ялинкові прикраси. Вони багато декоровані орнаментами, як геометричними, так і рослинними. Всі мають напис "З Новим Роком!" і сьогодні знаходяться у колекції Вікторії Сліпченко. До речі, у 2020 р. вони були представлені на виставці різдвяних листівок у Тернопільському обласному художньому музеї [11]. Є відомості, що у приватних колекціях зберігаються листівки з львівською тематикою.

Як зазначалося вище, дослідженням її творчості займався Андрій В'юник і виклав у своїй книзі "Стефанія Гебус-Баранецька". У свою чергу, ми, ознайомившись з архівними документами випускниці Львівської політехніки, хочемо додати цікаві факти з її біографії, деякі з них ніколи ще не були опубліковані. Народилась Стефанія Гебус-Баранецька в 1905 р. у м. Перемишль в сім'ї діяча Ревізійного союзу українських кооператив (РСУК) Мефодія та Олени Гебусів. Свої перші кроки у мистецтві вона зробила в епоху митрополита Андрея Шептицького поруч з такими визначними митцями графіки, як Олена Кульчицька, Григорій Смольський, Василь Касіян та ін., працювала одночасно з Софією Караффа-Корбут.

Художню освіту та професійні навички з живопису Стефанія отримала у школі Олекси Новаківського [9]. Одночасно вивчала історію мистецтва на філософському факультеті Львівського університету Яна Казимира. Уже на перших кроках творчості, вона як учениця мистецької школи, брала участь у виставках. Наприкінці жовтня 1928 р. її твори були представлені на другій звітній виставці, урочисто відкритій в присутності митрополита Андрея Шептицького. Також її роботи, як представниці молодшого покоління школи, експонувались на «Приконгресовій виставці плястичного мистецт-

ва українських жінок», яка відбулася в період роботи Всесвітнього конгресу українських жінок у Станиславові у 1934 р., поруч із творами уже визнаних художниць Олени Кульчицької та Ярослави Музики [1].

По завершенні школи мистецтв Олекси Новаківського у 1928 р. Стефанія Гебус вступила на загальний факультет Львівської політехніки. Кафедру рисунку та декоративного живопису, на якій навчалася Стефанія Гебус, очолював професор Ян-Генрик Розен. У нього вона вивчала станковий живопис, техніки настінного малярства. Під керівництвом професора-живописця Яна-Казимира Ольпінського освоювала техніку рисунка, а у Яна Нальборчика – скульптурний орнамент. Мистецтво графіки та техніки гравюри по дереву вона опанувала під керівництвом відомого польського живописця і графіка Людвіга Тировича. Ще під час навчання на старших курсах, протягом 1931–1933 рр., працювала асистентом на кафедрі методичних рисунків [8].

По завершенню навчання, Стефанія Гебус розпочала роботу у Львівській художньо-промисловій школі на посаді викладача “рисунків, малярства, графіки і килимарства”. Одночасно, протягом 1934–1940 рр., викладала рисунок у гімназії сестер Василіанок у Львові [5].

Стефанія Гебус була однією з тих, хто в час російської окупації Галичини не полишив власної домівки, а продовжив працювати і творити. Ймовірно у перші воєнні роки Стефанія вийшла заміж. Її чоловік Богдан Баранецький мав шляхетське польське коріння і був лікарем. У подружжя в 1942 р. народився син Юрій. А у 1943 р. родина переїхала у Ясло (місто в південно-східній Польщі), куди був переведений по службі Богдан. Після повернення до Львова у 1945 р. вона продовжила працювати у Львівській художньо-промисловій школі. У червні 1947 р. С. Гебус-Баранецька розпочала свою роботу у Львівському державному інституті прикладного та декоративного мистецтва на посаді старшого викладача кафедри композиції на графічному факультеті. Вона викладала студентам рисунок, графіку й шрифти. Наприкінці цього ж року Стефанія стає асистентом кафедри композиції графічного факультету і починає займатися науковою роботою. Тема її дисертації: “Композиція орнаменту народного мистецтва західної України”, яку потрібно було завершити у 1949 р. Робота була виконана всього на 65%. Захистити вона її не змогла. Причиною стало звільнення з посади асистента у грудні 1948 р. За час роботи в інституті Стефанію характеризували як висококваліфікованого спеціаліста графіки [5].

Щира дружба та співпраця єднала знамениту художницю з

відомими українськими та польськими діячами культури. Серед них: Олена Кульчицька, Олена Кисілевська, Ольга Плешкан. Листи, які зберігаються у Центральному державному архіві-музеї літератури і мистецтва України, свідчать про коло її знайомств. Стефанія Мефодіївна листувалася з Миколою Глущенком, Василем Касіяном, Ярославом Музикою, Леонідом Строковським; польськими мистецтвознавцями В. Джуліковським, А. Кемпою, З. Йозвіком [4].

З її кореспонденції ми дізнаємось наскільки близькими були відносини з деякими колегами, коли вона ділиться з ними особистими проблемами. Одним із таких листів є лист до подруги з часів юності Олени Плешкан.

Багато років тривало листування та щира дружба художниці з Остапом Черемшинським, засновником і багатолітнім директором меморіального музею в оселі академіка Володимира Гнатюка в його родинному селі Велесневі. У цьому музеї зберігаються всі вісім творів, які були надіслані Стефанією Гебус-Баранецькою [12]. А ще її графічні праці були закуплені і зберігаються у Національному художньому музеї України, Національному музеї у Львові, а також в Українському музеї м. Стемфорда в США. У 1968 р. свої роботи вона передала до Новокузнецького музею сучасного образотворчого мистецтва. Також деякі її твори знаходяться у Національному музеї народного мистецтва Гуцульщини та Покуття і у приватних колекціях [5].

Цікавим є той факт, що про Стефанію Гебус-Баранецьку згадує відома львівська письменниця Наталія Гурницька у своєму новому романі “Багрянний колір вічності”. В сюжет твору покладена правдива історія сім’ї авторки. Стефанію Гебус-Баранецьку і письменницю єднають родинні зв’язки. У романі Стефанія-художниця викладає рисунок у гімназії, де навчається головна героїня – Ірена [6].

Померла видатна художниця 22 квітня 1985 р., похована у Львові на Личаківському цвинтарі, поруч із могилою батьків (поле № 61).

У далекому 1961 р. Ірина Вільде, отримавши екслібрис, сказала: «Надзвичайно привабливі, скажу відкрито, хвилюючі листівки Гебус-Баранецької. Для більшості з них художниця брала старовинні народні мотиви. Деякі з них зроблені з таким смаком, що, слово честі, не було б гріха оправити їх у рамку і скло та повісити на стіну» [3]. Ці слова можна віднести до всієї творчості видатної мисткині.

Література:

Волошин Л. Село Космач у житті і творчості мистецької школи Олекси Новаківського. Карпати: людина, етнос, цивілізація. 2012. Вип. 4. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/karlec_2012_4_14 (дата звернення: 20.09.2022)

Всесвіт екслібрису: художньо-документальна виставка з фондів ЦДАМЛМ України. URL:

<https://old-csam.archives.gov.ua/includes/uploads/2016/11pdf> (дата звернення: 20.10.2022)

В'юник А. А. Стефанія Гебус-Баранецька. Київ : Мистецтво, 1968. 55 с.

Гебус-Баранецька Стефанія Мефодіївна, українська радянська художниця, заслужена художниця УРСР // ЦДАГО України. Ф. 88. Оп. 1. Спр. 2559. Арк. 18. URL: https://oldcsam.archives.gov.ua/includes/uploads/opisy/Gebys_SM_opys_1.pdf (дата звернення 5.09.2022).

Гебус-Баранецька Стефанія Мефодіївна : особова справа // Львівський обласний архів, ЛДПДМ. Т. 2. С. 118–215.

Гурницька Н. Багряний колір вічності. Харків : Клуб сімейного дозвілля, 2019. С. 21.

Лев В. Учителі гімназії. Пропам'ятна книга гімназії Сестер Василіанок у Львові ; [ред. В. Лев]. Нью Йорк : Наукове Товариство ім. Шевченка, 1980. С. 87.

Piłatowicz J. Politechnika Lwowska w dwudziestoleciu międzywojennym : kwartalnik historii nauki i techniki. 1991. Т. 36, № 1. S. 56.

Смольський Г. Школа Новаківського. Діло. 1936. № 56. С. 55–56. URL: <https://libraria.ua/all-titles/group/192/> (дата звернення 22.09.2022).

Сов'як П. Львівський екслібрис радянської доби. Exslibris: видання дрогобицького гуртка шанувальників книжкового знаку. 2011. Ч. 1. С. 4. URL: https://issuu.com/drohobyczerzeitung9/docs/ex_libris_nr1 (дата звернення: 20.10.2022)

Трач О. Рідкісні різдвяні листівки експонуються у Тернопільському музеї. URL: <https://zz.te.ua/ridkisni-rizdviani-lystivky-eksponuiut-u-ternopil-s-komu-muzei-foto/> (дата звернення: 21.09.2022).

Черемшинська Р. Славна мисткиня різця. URL: <https://vilne.org.ua/2016/01/slavna-mystkynya-riztsya/> (дата звернення: 11.10.2022).

GRADUATE OF LVIV POLYTECHNIC STEFANIA GEBUS-BARANETSKA – IN THE REALM OF BOOK MARKS

L. Nayda,

Head of the Department

Scientific and technical library

Lviv Polytechnic National University

liudmyla.v.nayda@lpnu.ua

Annotation. The work of a graduate of the Lviv Polytechnic Stefania Gebus-Baranetska in the field of book graphics is presented – bookplates and artistic greeting cards. Interesting fragments of her biography, artistic and pedagogical activity are highlighted.

Key words: Stefania Gebus-Baranetska, Lviv Polytechnic, graphics, bookplate, postcard, exhibition